

Vc-ion

Arbeidsmarkt & Opleidingsfonds
voortgezet onderwijs

Ziekteverzuim in het voortgezet onderwijs

tijdens de COVID-19 pandemie in 2020

Ziekteverzuim in het voortgezet onderwijs

tijdens de COVID-19 pandemie in 2020

Uitgave:
Voion
Postbus 556
2501 CN Den Haag
E-mail: info@voion.nl
www.voion.nl

DISCLAIMER

Voion is zich volledig bewust van de taak zo betrouwbaar mogelijke informatie te verzorgen. Dit rapport is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Niettemin kan zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor eventueel voorkomende onjuistheden.

© Voion 2021. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding.

Inhoudsopgave

1.	INLEIDING	4
2.	VERZUIM IN CORONATIJID.....	5
2.1.	Verzuimkengetallen; eenvoudig te berekenen, moeilijk te duiden	7
2.2.	Coronamaatregelen in 2020 in het Voortgezet onderwijs	8
3.	IMPACT VAN CORONA OP WERK IN NEDERLAND	10
3.1.	Risico's en effecten van thuiswerken	10
3.2.	Impact van corona op werken in het onderwijs	12
4.	CONCLUSIE	16
5.	VERWIJZINGEN	17
6.	BIJLAGE	19

1. Inleiding

De maatregelen om de coronapandemie te bestrijden hebben een enorme maatschappelijke impact. De ernst van die impact op het werk verschilt per sector. Voor het onderwijs leidde dat tot zorgen over leerachterstanden, besmettingsgevaar voor kwetsbare collega's, logistieke- en rooster-vraagstukken en ruimtegebrek. Het sluiten van scholen noopte tot het opnieuw uitvinden van de manier van lesgeven. Al snel werd Zoom het platform voor scholen om in contact te blijven met hun leerlingen. De ontwikkeling van onderwijs op afstand en hybride onderwijs kwam in een stroomversnelling. Voor een deel van de docenten was dat een verrijking van het vak, voor anderen een gruwel. Al het onderwijspersoneel heeft een enorme inspanning geleverd om de leerlingenzorg in de volle breedte te blijven bieden en leerlingen niet uit het oog te verliezen.

Het ziekteverzuim onder het OP was in 2020 onverwacht lager dan in 2019. Deze notitie beperkt zich tot een survey van het onderzoek naar de (negatieve en/of positieve) invloed van de coronamaatregelen op werkenden in het voortgezet onderwijs en hoe die tot uitdrukking komt in de ziekteverzuimcijfers. Het vertrekpunt van de survey is het verzuim in het voortgezet onderwijs in 2020. Daarover zijn kengetallen bekend en heeft Voion uitgebreid gerapporteerd (Voion, 2021).

We vatten die analyse kort samen en zetten de verzuimontwikkeling in het voortgezet onderwijs in landelijk perspectief. Vervolgens zoeken we in de (grijze¹) literatuur naar de impact van de coronamaatregelen op het voortgezet onderwijs en de mogelijke relatie met de ontwikkeling van het ziekteverzuim.

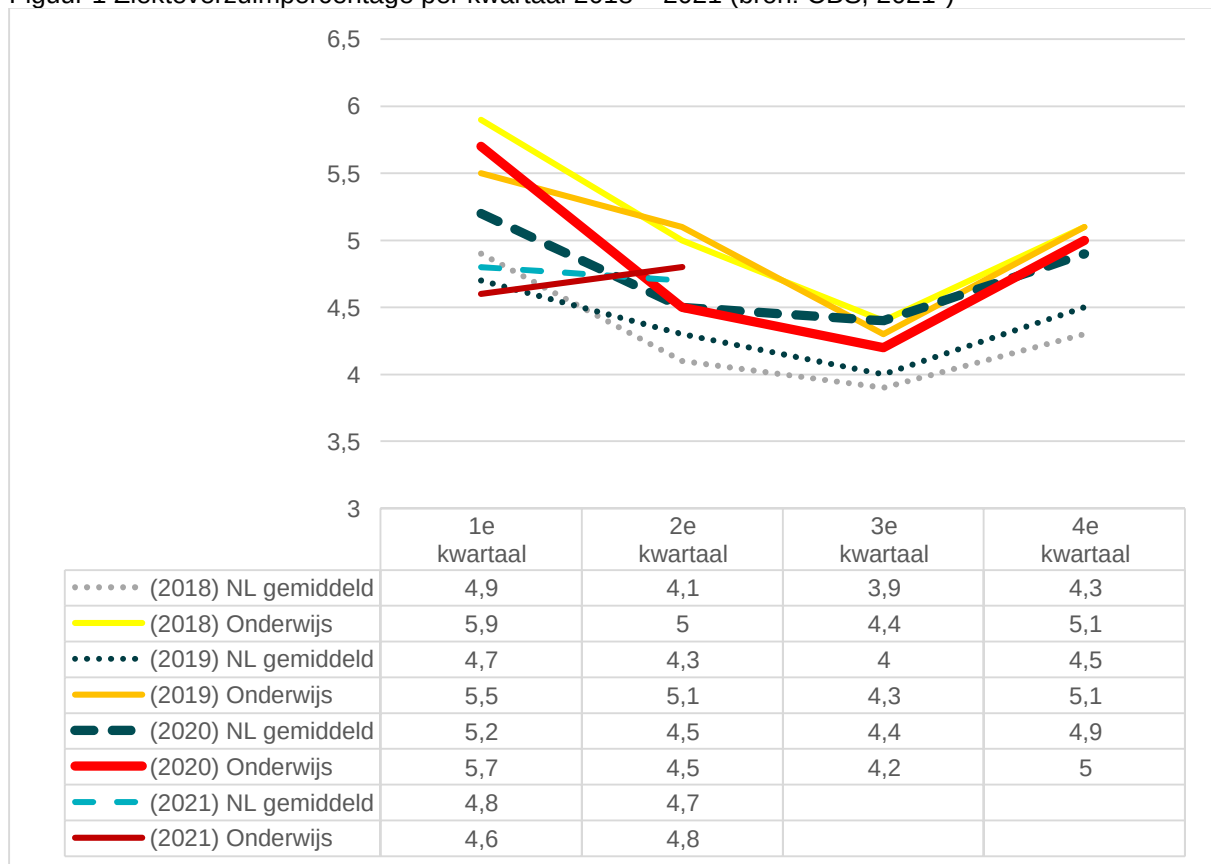
¹ Met grijze literatuur worden niet wetenschappelijke artikelen en rapporten bedoeld.

2. Verzuim in coronatijd

Over de ontwikkeling van het ziekteverzuim in Nederland in 2020 schrijft het CBS: “Het ziekteverzuim kent een seizoenspatroon dat aan de uitbraak aan griepiepidemieën en andere virusuitbraken is gerelateerd. In de voorbije jaren kende het ziekteverzuim een licht stijgende trend. In het eerste kwartaal van 2020 lag het verzuim met 5,2 procent significant hoger dan een jaar eerder (4,7 procent). In het tweede kwartaal was het verschil met vorig jaar kleiner, 4,5 procent tegen 4,3 procent verzuim een jaar eerder. Het ziekteverzuim verschilde in het derde kwartaal (4,4 procent) iets meer van dezelfde periode in 2019 (4,0 procent). In het vierde kwartaal van 2020 was het ziekteverzuim 4,9 procent, tegen 4,5 procent in 2019.” (CBS, 2021)

Figuur 1 brengt de hiervoor beschreven ontwikkeling van het ziekteverzuim in beeld.

Figuur 1 Ziekteverzuimpercentage per kwartaal 2018 – 2021 (bron: CBS, 2021²)

Aan Figuur 1 zijn de verzuimcijfers van het gehele onderwijs in Nederland (SBI-2008 P Onderwijs) toegevoegd. Deze set omvat meer dan alleen het voortgezet onderwijs en is daarom beperkt vergelijkbaar met de set scholen in de verzuimrapportage van Duo.³

In totaal bevat de grafiek in zes lijnen, drie voor elk jaar voor het Nederlands gemiddelde ziekteverzuimpercentage en drie voor elk jaar voor het onderwijs. De stippellijnen geven het Nederlandse

² (CBS, 2021)

³ Onderwijs (volgens SBI 2008 P) omvat alle vormen van openbaar en particulier onderwijs, op elk niveau en voor elk beroep, zowel mondeling en schriftelijk als via radio en televisie; zowel het onderwijs door de instellingen op de verschillende niveaus van het normale schoolstelsel als volwasseneneducatie, alfabetiseringsprogramma's en het overige onderwijs, zoals autorijscholen e.d. Het omvat **niet**: hoofdzakelijk op ontspanning gericht onderwijs, zoals bridge- en golflessen e.d. (Kruiskamp, 2021)

gemiddelde weer, de doorgetrokken lijnen staan voor het onderwijs. De dikke lijnen geven het ziekteverzuim in 2020 weer.

De lichte stijging van het Nederlandse ziekteverzuim is direct uit de grafiek af te lezen; de vetgedrukte stippellijn van 2020 ligt boven de stippellijnen van 2018 en 2019. Opmerkelijk is dat het gemiddelde Nederlandse ziekteverzuimpercentage in de eerste helft van 2021 niet zo scherp daalt als in de voorgaande jaren. Het ziekteverzuim in het onderwijs is met uitzondering van het 1e kwartaal van 2020 juist lager dan de voorgaande jaren. Verder valt het fors lagere ziekteverzuim in het 1e kwartaal in 2021 op; dat is lager dan het Nederlandse gemiddelde. Overigens stijgt het ziekteverzuimpercentage in het 2e kwartaal van 2021 tot boven dat van het 2e kwartaal in 2020 en is nog wel lager dan in hetzelfde kwartaal in 2018 en 2019.

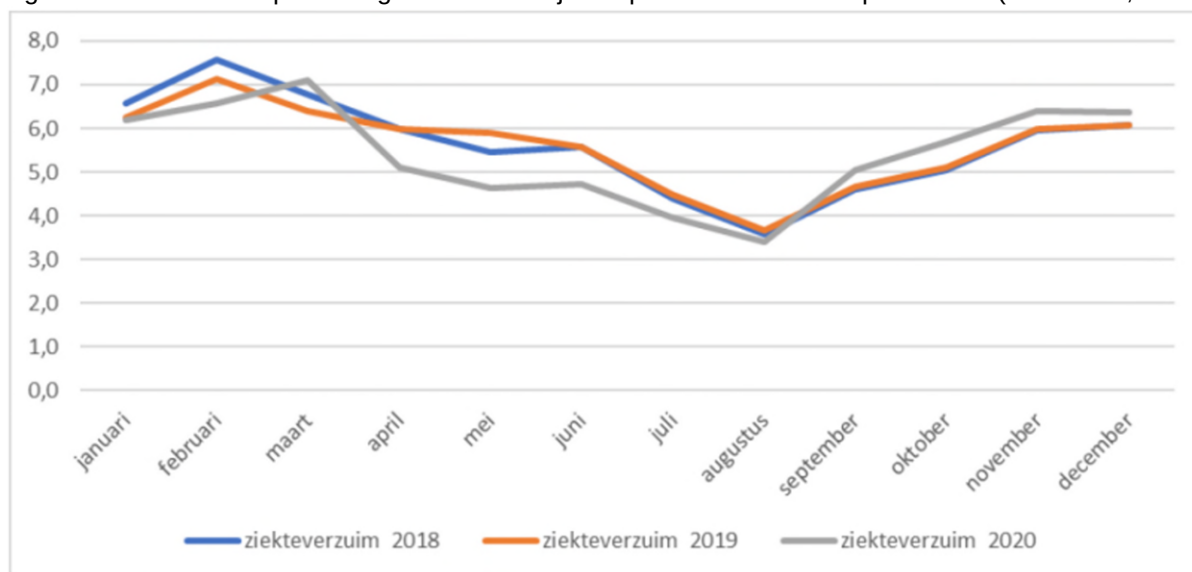
DUO heeft voor 2018, 2019 en 2020 de maandcijfers van het ziekteverzuimpercentage van het onderwijzend personeel (OP) in een grafiek uitgezet (zie Figuur 2). Nogmaals, de grafieken in Figuur 1 en Figuur 2 zijn niet direct te vergelijken. De grafiek in Figuur 2 zoomt als het ware in op een subgroep van de totale groep onderwijs die in Figuur 1 is afgebeeld.

Het ziekteverzuim onder het OP ligt doorgaans rond een procentpunt hoger dan het landelijke gemiddelde. Het ziekteverzuimpercentage van het onderwijsondersteunend personeel (OOP) in het voortgezet onderwijs was in de afgelopen 10 jaar gemiddeld 0,35 procentpunt hoger dan dat van het OP (zie Tabel 5 in de bijlage). Terwijl het landelijk ziekteverzuimpercentage steeg van 4,3% in 2018 en 4,4% in 2019 tot 4,7% in 2020, daalde het ziekteverzuimpercentage van het OP van 5,6% in 2018 en 2019 tot 5,4% in 2020. Het ziekteverzuimpercentage van het OOP⁴ steeg met 0,3 procentpunt tot 6,2% in 2020.

In de afgelopen acht jaar leken de verzuimpercentages van het OP en OOP aan elkaar geklonken, beiden stegen of daalden gezamenlijk (zie Tabel 6 en Tabel 7 in de bijlage). In 2020 is dat niet langer het geval. De grafiek in Figuur 2 laat zien dat de verzuimontwikkeling in 2020 per maand globaal dat van de twee voorgaande jaren volgt. Echter, de (griep)piek van het verzuim in februari ontbreekt. Na de schoolsluiting (voor leerlingen) van maart daalt het verzuim scherp om na de zomervakantie, sterker dan in de jaren ervoor, toe te nemen.

⁴ De verschillen tussen OP en OOP zijn over de jaren heen gelijk: het OP heeft een lager verzuimpercentage, een hogere meldingsfrequentie, een kortere gemiddelde verzuimduur en procentueel minder 0-verzuimers (zie Tabel 3 en Tabel 4 in de bijlage).

Figuur 2 Ziekteverzuimpercentage van onderwijzend personeel in het vo per maand (Bron: Duo, 2021⁵)

Hoe is die ontwikkeling te duiden? Het ligt voor de hand om dit afwijkende patroon in de maandelijkse ziekteverzuimcijfers toe te schrijven aan de invloed van de coronamaatregelen. Welke aanwijzingen zijn daarvoor? Alvorens daarop in te gaan is van belang de betekenis van (sectorale) verzuimkengetallen nader te beschouwen. Wat betekenen de verzuimkengetallen precies?

2.1. Verzuimkengetallen; eenvoudig te berekenen, moeilijk te duiden

De verzuimkengetallen zijn gebaseerd op eenvoudige optellingen van gebeurtenissen: de individuele ziek- en herstelmeldingen van medewerkers⁶. Het 'waarom' van de melding ligt niet in het kengetal besloten. Terugkijkend vertelt de verzuimstatistiek hoeveel netto FTE in een periode beschikbaar was. Een beschrijving van de 'aard en locatie' van het verzuim geeft richting aan onderzoek naar oorzaken, het 'waarom' van het verzuimgedrag. Aan kort frequent verzuim liggen doorgaans andere oorzaken ten grondslag dan aan incidenteel langdurig verzuim. Verschillen in verzuim tussen locaties of afdelingen duiden op andere verzuimoorzaken dan verschillen in verzuim tussen functiegroepen of leeftijdscategorieën. Naast een goede verzuimanalyse is ook een verklaringsmodel van verzuimgedrag nodig dat antwoord geeft op onder meer de volgende vragen:

1. wat beweegt een werknemer om zich ziek te melden,
2. welk deel van het ziekteverzuim is in principe beïnvloedbaar (melding voorkomen, herstelmelding bespoedigen, werkaanpassing) en
3. hoe is het verzuimgedrag te beïnvloeden (verzuimbeleid)?

Sinds de jaren 80 is veel onderzoek gedaan naar het beïnvloedbare deel van het verzuim ('grijs' verzuim) en de aanpak daarvan. Dat resulteerde in onder meer zogenaamde arbeidsgedragmodellen (de Jong, 2021). In deze modellen is vermijdbaar arbeidsgerelateerd ziekteverzuim één van de mogelijke uitkomsten van de verhouding tussen de werknemer en het werk. Andere uitkomsten zijn bijvoorbeeld verminderde

⁵ In (Voion, 2021)

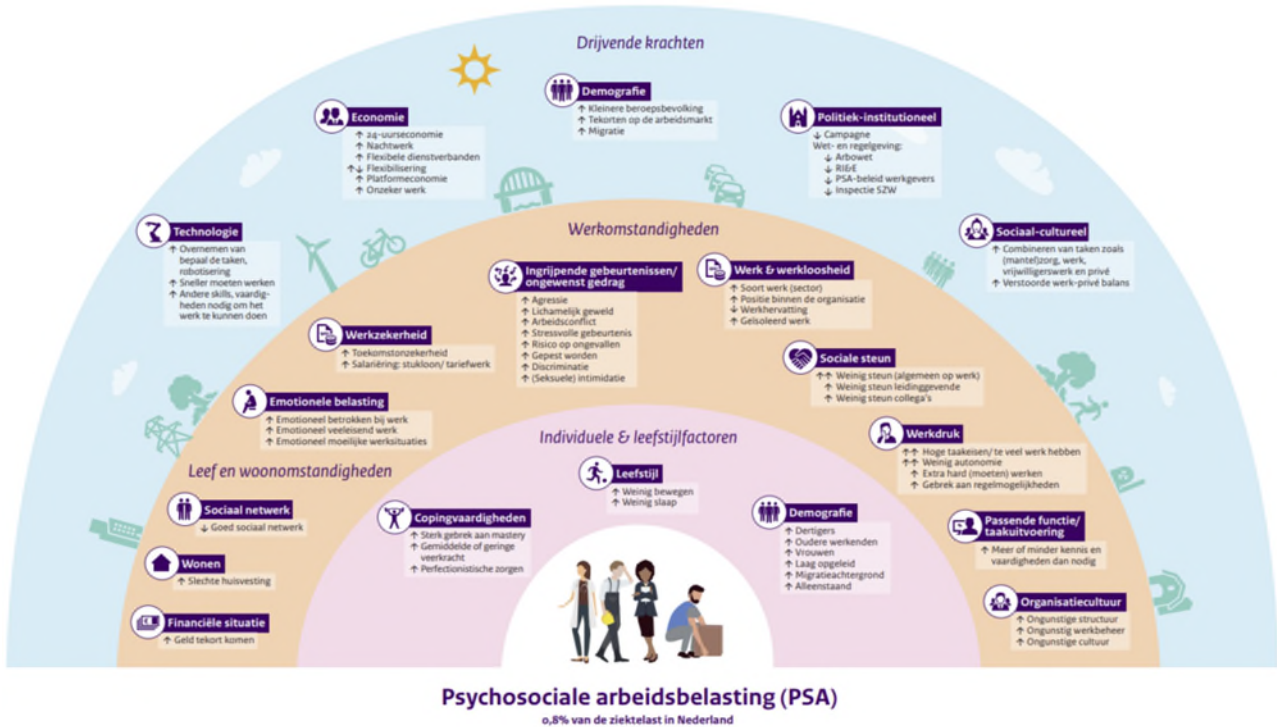
⁶ In een periode (bijv. een kalenderjaar) voor een groep (school, bestuur, sector etc.) wordt geteld wie zich heeft ziek- en hersteld gemeld (en wie niet, de nulverzuimers). Volgens de rekenregels van het CBS volgt uit de registratie van verzuimgevallen het verzuimpercentage, de meldingsfrequentie en de gemiddelde duur van het verzuim.

arbeidstevredenheid en organisatiebetrokkenheid, verminderde productiviteit (intern verzuim/presenteïsme) en een hoger personeelsverloop.

In het voortgezet onderwijs is psychosociale arbeidsbelasting (PSA) de belangrijkste arbeidsgebonden verzuimoorzaak. Nota bene: psychosociale overbelasting kan andere gevolgen hebben dan verzuim, denk aan verminderde productiviteit, ontevredenheid en een hoger verloop(intentie).

Het RIVM heeft factoren die bijdragen aan PSA in het algemeen in een factsheet op een rij gezet (Figuur 3).

Figuur 3 Determinanten van PSA

In de factsheet Impactvolle Determinanten: Psychosociale arbeidsbelasting geeft het RIVM (RIVM, 2021) een uitgebreide toelichting op de factoren en de 'schillen'.

In het gemiddelde verzuimpercentage op sectorniveau zijn alle verschillende factoren bij elkaar opgeteld en zijn mogelijke oorzaken voor arbeid- en privé gerelateerde verzuimgevallen helaas niet te onderscheiden van de onvermijdbare niet arbeidsgelateerde verzuimgevallen.

Met de pandemie veranderde de manier waarop het werk kon worden gedaan en corona raakt daarmee iedereen in de werk- en privé-situatie, soms bevrijdend en soms traumatiserend.

De vraag is of er iets is te zeggen valt over welke factoren ten gevolge van de pandemie en daaropvolgende maatregelen (de meeste) invloed hebben op de verzuimcijfers in het voortgezet onderwijs. Om een antwoord te vinden op die vraag is een overzicht nodig van welke maatregelen wanneer in het onderwijs van kracht werden. De volgende paragraaf geeft een korte opsomming.

2.2. Coronamaatregelen in 2020 in het Voortgezet onderwijs

Begin januari 2020 was corona nog ver weg, letterlijk. Eind januari werden ook in Europa besmettingen geconstateerd. Na de wintersportvakantie en een paar dagen na het carnaval in het Zuiden wordt op 27 februari in Nederland de eerste coronabesmetting geconstateerd (Rijksoverheid, 2021). 8 maart sluiten een

aantal scholen in Noord-Brabant wegens tekort aan gezonde leraren. Dan volgen de maatregelen voor het voortgezet onderwijs elkaar in rap tempo op (VO-raad, 2021):

- 16 mrt. 2020: Schoolsluiting voor het PO, VO en MBO en uitvinden onderwijs op afstand.
- 24 mrt.: Geen centraal examen, meer ruimte voor schoolexamens.
- 3 apr: Start loket op lesopafstand.nl voor expertise over afstandsonderwijs.
- 2 jun: Scholen (volgens basismaatregelen/protocol) open.
- 4, 11, 18 jul: Start zomervakantie.
- 16, 23, 30 aug: Einde zomervakantie.
- okt: Aandacht voor ventilatie plus dringend mondkapjesadvies bij verplaatsingen.
- nov: Dragen mondkapjes (wettelijk) verplicht.
- 14 dec: Schoolsluiting plus onderwijs op afstand (wel opvangen 'zorg' leerlingen).
- 13 jan. 2021: Verlenging schoolsluiting (voortzetting onderwijs op afstand).
- 3 feb.: Verlenging schoolsluiting (voortzetting onderwijs op afstand).
- 1 mrt.: Mits 1,5 meter afstand houden mogelijk is, mogen scholen weer open.
- 31 mrt.: 1,5 meter afstand houden bij buiten sporten niet meer nodig.
- 31 mei: Scholen open, 1,5 meter niet meer nodig, zelftesten mondkapjes nodig.
- 19 juni: Verdere versoepelingen, dragen mondkapjes blijft verplicht.

Het onderwijs op afstand was een lange tijd de nieuwe norm en de 'keukentafel' werd de werkplek.

Thuiswerken leidde tot zeer gunstige, minder gunstige en ongunstige uitkomsten waarbij wat gunstig is en wat ongunstig is, erg afhankelijk is van de werkinhoud, individuele voorkeuren, thuissituatie en zelfs een kwestie van karakter. "Mensen die extravert en consciëntieus zijn, zijn in iedere crisis in het voordeel, dus ook nu. Mensen die introvert zijn en moeite hebben zichzelf te sturen in hun werkzaamheden, hebben het moeilijker met thuiswerken". Cora Reijerse in (SER, 2020).

3. Impact van corona op werk in Nederland

De eerste intelligente lockdown had enorm veel effect en raakte sectoren in verschillende mate. Werknemers die ook vanuit huis hun werk konden doen, werden verplicht de kantoortuin en het klaslokaal in te ruilen voor de spreekwoordelijke keukentafel. Niet eerder werd zo massaal thuisgewerkt en had werk zo'n directe invloed op het leven thuis. En andersom; nooit eerder was de privésituatie van zoveel werknemers tegelijkertijd van invloed op het werk. Medewerkers die vanuit huis werkten, (b)leken productiever en beter in staat belasting vanuit werk en belasting vanuit de privésituatie met elkaar in balans te houden (Oude Hengel, Hooftman, & van der Feltz, De impact van de COVID-19 pandemie op werknemers. Een jaar in de crisis, 2021). Thuiswerken heeft ook een keerzijde; aanpassen aan een andere vorm van fysieke-, psychische- en mentale belasting dan die werknemers gewoon waren in de werksituatie. In verschillende huishoudens kwamen daarbovenop ook quarantaines, zieke kinderen, een zieke ouder of partner.

TNO rapporteert dat eind 2020 een groot deel van de werknemers aangaf dat het vele thuiswerken de grootste verandering was, maar ook dat werknemers die op locatie bleven werken, het werk zagen veranderen. Onder meer vanwege de mogelijke blootstelling aan met COVID-19 besmette personen en materialen en de te dragen mondkapjes. TNO concludeert echter dat de arbeidsomstandigheden en het welbevinden van werknemers gemiddeld genomen niet veel veranderd zijn in 2020. Werknemers op locatie gaven wel vaker aan het gevoel te hebben dat hun werk zwaarder was geworden door COVID-19 beschermingsmiddelen (Oude Hengel, Hooftman, van der Feltz, Zoomer, & In der Maur, De impact van de COVID-19 pandemie op werknemers. Stand van zaken in 2020, 2021).

3.1. Risico's en effecten van thuiswerken

Voor wat thuiswerken betreft zullen veel van de voor- en nadelen ervan ook voor thuiswerkende docenten opgaan. Natuurlijk brengt op afstand lesgeven beperkingen met zich mee en in meer of mindere mate geldt dat ook voor andere beroepsbeoefenaren. Een plek om thuis te kunnen werken is niet voor iedereen zo maar in te richten. De beschikbare fysieke ruimte en de samenstelling van het huishouden zijn zeer bepalend voor de (on)mogelijkheden.

1. De beleving van thuiswerken verschilt vooral naar levensfase. De balans tussen werk en privé is voor mensen met jonge kinderen slechter geworden, terwijl deze voor werknemers met oudere kinderen juist positiever werd.
2. Thuiswerkers missen informeel contact het meest.
3. De grootste winst: mogelijk een betere werk-privébalans en meer focus.
4. Thuiswerken gaat samen met betere én slechtere gezondheid. Er zijn (nog) geen eenduidige effecten.

TNO heeft samen met I-SZW onder meer de risico's van thuiswerken voor de gezondheid en mogelijke maatregelen in kaart gebracht (van den Heuvel, Bouwens, Rosenkrantz, Zoomer, & Wiezer, 2021). TNO heeft een kwantitatieve analyse uitgevoerd op de resultaten van het NEA 2019 vragenlijstonderzoek, het (eerste) NEA-COVID-19 vragenlijstonderzoek (afgenomen in de periode eind juni – eind juli 2020) en de gegevens verkregen met de TNO HowAml-app. Het kwalitatieve deel van het onderzoek van TNO en I-SZW bestond uit een beperkt aantal interviews met werkgevers uit sectoren waarin veel vanuit huis wordt gewerkt

(waaronder onderwijs) en 35 experts (vooral universiteiten, Universitair Medische Centra en TNO) met de zogenaamde Delphi-methode (zie pag. 6 van het rapport voor een toelichting).

Het rapport vergelijkt in hoofdzaak de effecten van thuiswerken van werknemers uit verschillende sectoren. Hoewel de resultaten belangwekkend zijn, is niet duidelijk uit welke functies de groep onderwijsprofessionals in het onderzoek bestaat.

De relevante resultaten voor deze notitie zijn gebaseerd op het Delphi-deel van de studie. Aan de experts is een aantal stellingen voorgelegd met de vraag naar mogelijke effecten van risico's van thuiswerken. In Tabel 1 is per effect (kolom 1), de score weergegeven (kolom 2). De score is het gemiddelde van de expertbeoordeling op een schaal van 1 tot en met 5 waarbij 1 staat voor helemaal oneens en 5 voor helemaal eens.

Bijvoorbeeld: 'Eenzaamheid' scoort gemiddeld 4,37. Dat wil zeggen dat vrijwel alle 13 experts het helemaal eens (5) zijn met de stelling dat eenzaamheid een effect van thuiswerken is en de overige 22 het eens (4) zijn met de stelling: $13 * 5 + 22 * 4 = 4,37$.

De experts zijn het dus in hoge mate met elkaar eens. De mate van consensus (de standaarddeviatie) is weergegeven in de derde kolom. Voor het effect 'Eenzaamheid' van thuiswerken zijn de experts het overwegend met elkaar eens. Zij zijn echter verdeeld in hun mening of thuiswerken leidt tot 'verminderde herstelmogelijkheden' en 'verminderde concentratie'.

De geraadpleegde experts zien de in kolom 1 genoemde negatieve effecten van thuiswerken.

Tabel 1 Overzicht van de gemiddelde expert scores (1=helemaal mee oneens, 5=helemaal eens) op de effecten van de risico's van thuiswerken op het gebied van PSA en fysieke belasting

Effecten	Gemiddel de score	Consensus
Eenzaamheid	4,37	Overwegend mee eens
Klachten bewegingsapparaat	4,32	Overwegend mee eens
Stemmingsklachten door minder beweging	4,05	Overwegend mee eens
Gezondheidsklachten	3,94	Overwegend mee eens
Psychische klachten	3,89	Overwegend mee eens
Verminderde herstelmogelijkheden	3,53	Verdeeld
Moeite met motivatie	3,42	Overwegend mee eens
Groter verloop werknemers	2,89	Niet mee oneens/ niet mee eens
Werk gerelateerd verzuim	2,74	Niet mee oneens / niet mee eens
Verminderde concentratie	2,63	Verdeeld
Verminderde productiviteit	2,37	Overwegend mee oneens

Experts zijn ook gevraagd een oordeel te geven over de risico's die thuiswerken met zich mee kunnen brengen. De resultaten zijn opgenomen in

Tabel 2. De berekeningswijze van gemiddelde score en consensus is gelijk aan die voor effecten in Tabel 1. Risico's van thuiswerken zijn volgens de experts vooral gelegen in de moeizamere scheiding van werk- en privétijd, en de verminderde sociale binding met collega's en organisatie en de fysieke belasting (werken in ongemakkelijke houding, geen ergonomische werkplek, minder bewegen). Een aantal van die risico's zal ook gelden voor het lesgeven op afstand. Specifieke voor- of nadelen die het afstandsonderwijs met zich

meebrengt (bijv. geen ordeproblemen in de klas bij thuiswerken, maar wel gedoe over wel of niet verplichten om de camera aan te zetten), komen niet aan de orde in het onderzoek naar de effecten van thuiswerken.

Tabel 2 Overzicht van de gemiddelde expert scores (1=helemaal mee oneens, 5=helemaal eens) op de stellingen m.b.t. de risico's van thuiswerken op het gebied van PSA en fysieke belasting

Risico's	Gemiddel de score	Consensus experts
Moeilijker loskomen van werk	4,47	Overwegend mee eens
Moeilijker zichtbaar binnen organisatie	4,37	Overwegend mee eens
Minder afwisseling werkhoudingen	4,37	Overwegend mee eens
Verminderd gevoel van verbondenheid tussen collega's	4,32	Overwegend mee eens
Werken in ongemakkelijke houding	4,32	Overwegend mee eens
Interferentie van zorgtaken	4,26	Overwegend mee eens
Toename sedentair gedrag	4,26	Overwegend mee eens
Verminderde sociale steun collega's	4,21	Overwegend mee eens
Minder pauze	4,21	Overwegend mee eens
Geen ergonomische werkplek	4,11	Overwegend mee eens
Verminderde sociale steun leidinggevende(n)	4,05	Overwegend mee eens
Minder beweging	4,05	Overwegend mee eens
Langere werkdagen	4,00	Overwegend mee eens
Moeilijker signaleren voor van ongewenst gedrag door	3,95	Overwegend mee eens
Haperende (ICT)middelen	3,84	Overwegend mee eens
Verminderde kwaliteit van samenwerking	3,79	Overwegend mee eens
Overwerken	3,79	Overwegend mee eens
Onduidelijkheid taken/verantwoordelijkheden	3,58	Overwegend mee eens
Minder binding aan organisatie	3,53	Overwegend mee eens
Negatief voor werk-privé balans	3,53	Verdeeld
Lastiger creatieve/innovatieve bijdrage te leveren	3,53	Overwegend mee eens
Verminderde ontwikkelmogelijkheden	3,21	Verdeeld
Meer storingen/interrupties	3,00	Niet mee oneens / niet mee eens
Verhoogd risico op ongewenst gedrag	2,26	Overwegend mee oneens
Verminderde autonomie	2,11	Overwegend mee oneens

3.2. Impact van corona op werken in het onderwijs

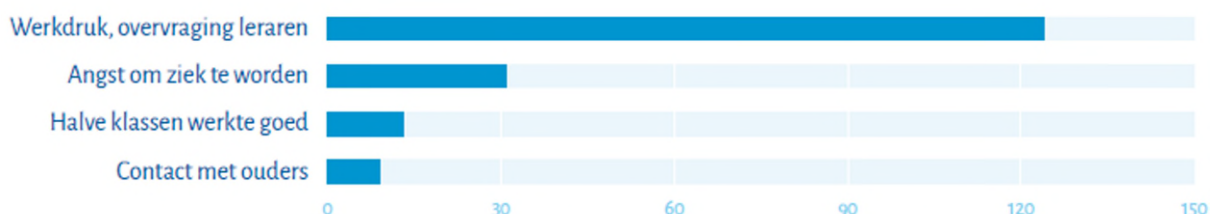
Wetenschappelijk onderzoek en grijze literatuur over de impact van corona op het onderwijs gaat voornamelijk over de gevolgen voor de leerlingen en minder over de gevolgen voor werknemers in het voortgezet onderwijs. Uiteraard is het TNO-onderzoek naar de impact van de COVID-19 pandemie op werknemers beschikbaar, maar systematisch onderzoek naar specifieke gevolgen van corona op werkenden in het voortgezet onderwijs – denk aan hybride onderwijs verzorgen - ontbreekt.

Wel heeft NRO een zogenaamde praktijkvraag onder 304 onderwijsprofessionals gedaan (NRO, 2021). Medewerkers in het po, vo en mbo is gevraagd welke vragen hen bezighouden en welke thema's op hun scholen spelen. De meest genoemde thema's zijn werkdruk en het welzijn van leraren en leerlingen (zie Figuur 4 en Figuur 5).

Figuur 4 Belangrijkste thema's rond de coronamaatregelen volgens respondenten

Figuur 5 Belangrijkste signalen rond werkdruk en welzijn van leraren

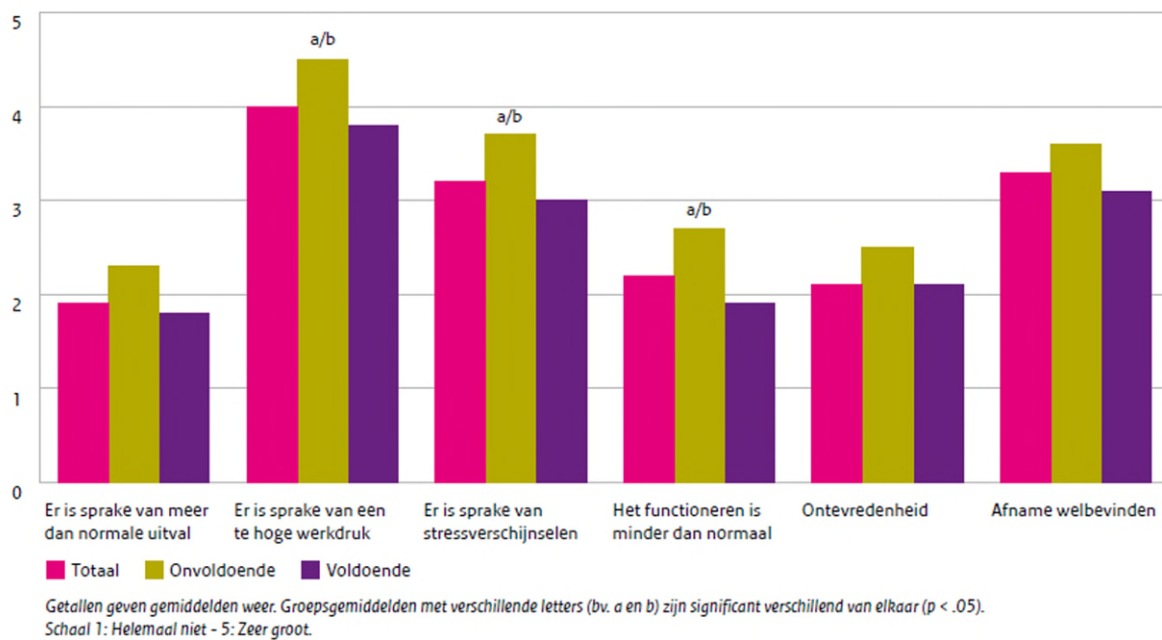
De Onderwijsinspectie onderzocht de gevolgen van 16 maanden corona voor het voortgezet onderwijs (Onderwijsinspectie, 2021). Kort samengevat is de centrale vraag in dit onderzoek, wat de gevolgen zijn voor de kwaliteit van het onderwijs en wat besturen en scholen doen om negatieve gevolgen te herstellen en positieve te behouden? Ook informeerde de Onderwijsinspectie naar de mate waarin, volgens bestuurders, de gevolgen van de coronacrisis invloed heeft op het welbevinden van docenten en de effecten daarvan op hun werk. Inspecteurs zijn met schoolleiders en docenten (online) in gesprek gegaan. De vraag naar de invloed van de coronacrisis op de werkdruk en het welbevinden van docenten is relevant voor de vraag in deze notitie. Werkdruk en het welbevinden zijn factoren die samen kunnen hangen met ziekteverzuim. Bestuurders is gevraagd om aan de hand van een 5-puntsschaal (helemaal niet tot zeer groot) hun oordeel te geven of tijdens de coronacrisis:

1. onder hun personeel meer uitval is dan normaal
2. sprake is van een te hoge werkdruk
3. sprake is van stressverschijnselen
4. het functioneren minder is dan normaal
5. sprake is van ontevredenheid
6. sprake is van afname van het welbevinden

In Figuur 6 zijn de resultaten gepresenteerd voor de totale responsgroep en is een uitsplitsing naar het oordeel van de Onderwijsinspectie over de kwaliteitszorg van de school (voldoende – onvoldoende). Voor de totale responsgroep blijkt dat, volgens bestuurders, onder personeel sprake is van een te hoge werkdruk en een geringe afname is van het welbevinden. Uit Figuur 6 blijken bestuurders van scholen die de

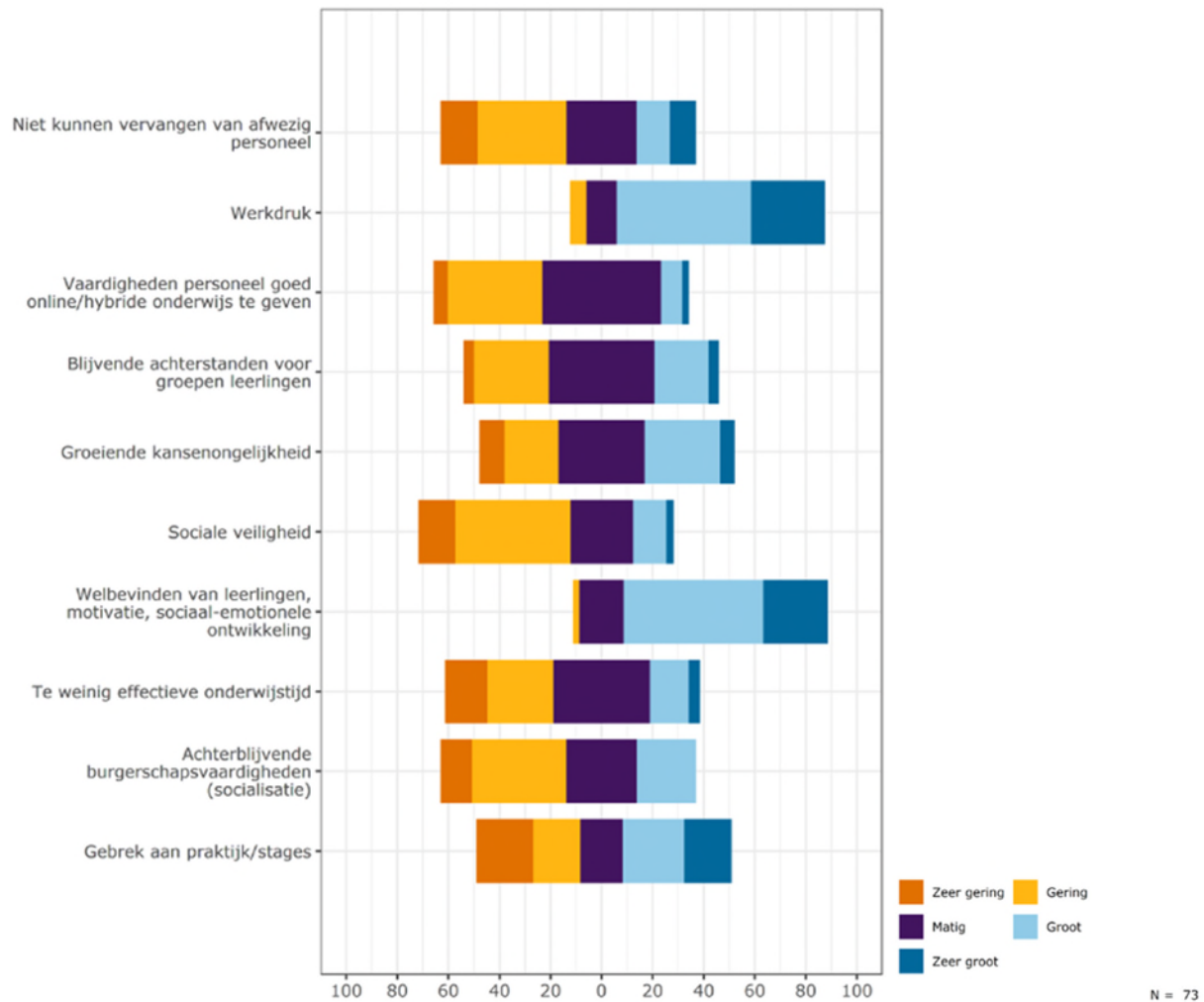
kwakeiteitszorg volgens de Onderwijsinspectie onvoldoende op orde hebben, significant vaker te antwoorden dat tijdens de coronacrisis sprake is van een te hoge werkdruk, en significant vaker zeggen dat er sprake is van stressverschijnselen. Op de vraag of het functioneren tijdens de coronacrisis minder dan normaal is, ontkennen zij minder stellig dan de collega's met 'voldoende kwaliteitszorg'. De bestuurders constateren dat personeel niet meer dan normaal gesproken uitvalt (dat komt overeen met het lagere verzuimpercentage onder docenten in 2020).

Figuur 6 Personele knelpunten volgens besturen met voldoende en onvoldoende oordeel kwaliteitszorg (n=65, bron: Onderwijsinspectie, 2021)

Docenten maken zich vooral grote zorgen om de werkdruk en om het welbevinden van leerlingen. (zie Figuur 7).

Figuur 7 Hoe groot zijn de zorgen van de docenten over ...

In het mbo is onderzocht welke lessen geleerd kunnen worden van de coronaperiode maart 2020 tot en met juli 2020 (Engelbert & Crezee, 2021). Het onderzoek inventariseerde ervaringen tijdens de coronaperiode op het gebied van didactiek, wendbaarheid van de organisatie, de sociale functie van onderwijs, toetsing en roostering. Het onderzoek biedt zijdelings een inkijkje in de ervaren werkdruk: “Docenten van driekwart van de instellingen heeft negatieve ervaringen met roosters. Doordat roosters veranderden zonder afstemming, doordat afspraken niet haalbaar waren of doordat niet duidelijk werd wat wel of niet doorging. Bij 40% van de instellingen valt op dat docenten het rooster zwaarder of intensiever vonden voelen dan voorheen. Bij 45% van de instellingen blijkt dat docenten meer autonomie en flexibiliteit ervaren. En bij een derde van de instellingen komt naar voren dat docenten blij waren met minder reistijd door 100% online werken. Onlineonderwijs biedt kansen en dat herkennen docenten ook. Maar het digitaliseren van het onderwijs kost tijd, veel tijd. Dat leidt tot meer ervaren werkdruk.” (pag. 19).

4. Conclusie

TNO monitort systematisch de impact van de COVID-19 pandemie op werknemers in Nederland. Zij concludeert dat in 2020 het welbevinden van werknemers gemiddeld genomen stabiel is gebleven en dat daarmee ook de werkdruk- en burn-outklachten bij werknemers in de zorg en het onderwijs onverminderd hoog zijn gebleven. Ook voor de thuiswerkers (Hooftman, et al., 2020).

Het koppelen van de specifieke effecten van de coronamaatregelen aan de ziekteverzuimontwikkeling in 2020 is problematisch vanwege het ontbreken van onderzoek dat aannemelijk maakt dat (een groot deel van) de oorzaken voor het verzuim gerelateerd is aan een verandering in de werkbelasting door de coronamaatregelen. Temeer vanwege de bevinding van TNO dat ook het welbevinden van werknemers in het onderwijs gemiddeld genomen stabiel is gebleven.

Uit de paar op beperkte schaal uitgevoerde onderzoeken blijkt dat bestuurders zich zorgen maken over de werkdruk. Ook docenten zelf zeggen meer werkdruk te ervaren en zich zorgen te maken over hun eigen welzijn en dat van hun leerlingen. Meer ervaren werkdruk is echter niet hetzelfde als overbelast zijn, noch staat het gelijk aan overspanning of stress.

Die toegenomen (zorgen over) werkdruk hoeft niet te betekenen dat het direct de ontwikkeling van het ziekteverzuim op sectorniveau beïnvloed. Werknemers beschikken in verschillende mate over buffers en/of (nieuwe) energiebronnen die de toegenomen werkdruk kunnen compenseren en zij (h)erkennen bij het thuiswerken ook een toename hiervan.

Het blijft verleidelijk om de scherpe daling van het ziekteverzuim in de periode maart – april 2020 toe te schrijven aan de positieve effecten van het thuiswerken: geen reistijd, met veel positieve energie het onderwijs voor leerlingen op afstand te ontwikkelen en mogelijk maken en meer regelmogelijkheden (ook om je niet ziek te hoeven melden) etc. etc. Er zijn echter geen onderzoeken beschikbaar die deze hypothesen wetenschappelijk onderbouwen noch ondergraven.

5. Verwijzingen

- CBS. (2021, november 24). *Gezondheid in coronatijd*. Opgehaald van [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/welvaart-in-coronatijd/gezondheid-in-coronatijd): <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/welvaart-in-coronatijd/gezondheid-in-coronatijd>
- CBS. (2021, december 2). <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/>. Opgehaald van CBS Statline: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/80072ned/table?ts=1638363895503>
- de Jong, G. (2021, december 3). *Theorie: Verzuimmodellen*. Opgehaald van <http://www.mijnbedrijfsarts.info/>: http://www.mijnbedrijfsarts.info/?page_id=306
- Engelbert, J., & Crezee, A. (2021, december 3). *Wat leert het mbo van de coronaperiode*. Opgehaald van <https://www.turner.nl>: <https://www.turner.nl/onderwijs/wat-leert-het-mbo-van-de-coronaperiode/>
- Hooftman, W., Oude Hengel, K., Wiezer, N., Bouwens, L., Zoomer, T., & Vroome, E. (2020). *De impact van de COVID-19 crisis. Stand van zaken na de eerste golf*. Leiden: TNO.
- Kruiskamp, P. (2021). *Standaard Bedrijfs Indeling 2008 Versie 2018 Update 2021. Structuur: tweede digit en vijfde digit*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- NRO. (2021, december 3). *Corona-gerelateerd onderzoek*. Opgehaald van <https://www.nro.nl/corona>: <https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/NRO-Praktijkuitvraag-Corona-2020.pdf>
- Onderwijsinspectie. (2021, september). <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2021/10/12/factsheet-gevolgen-16-maanden-corona-vo>. Opgehaald van <https://www.onderwijsinspectie.nl>: <https://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie/documenten/publicaties/2021/10/12/factsheet-gevolgen-16-maanden-corona-vo/Factsheet+Gevolgen+van+16+maanden+corona+voor+het+voortgezet+onderwijs.pdf>
- Onderwijsinspectie. (2021, oktober 12). <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2021/10/12/technisch-rapport-voortgezet-onderwijs-16-maanden-corona>. Opgehaald van <https://www.onderwijsinspectie.nl>: <https://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie/documenten/rapporten/2021/10/12/technisch-rapport-voortgezet-onderwijs-16-maanden-corona/technisch+rapport+voortgezet+onderwijs+bovensectoraal+themaonderzoek+16+maanden+coronacrisis.pdf>
- Oude Hengel, K., Hooftman, W., & van der Feltz, S. (2021). *De impact van de COVID-19 pandemie op werknemers. Een jaar in de crisis*. Leiden: TNO.
- Oude Hengel, K., Hooftman, W., van der Feltz, S., Zoomer, T., & In der Maur, M. (2021). *De impact van de COVID-19 pandemie op werknemers. Stand van zaken in 2020*. Leiden: TNO.
- Rijksoverheid. (2021, december 2). <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn>. Opgehaald van <https://www.rijksoverheid.nl>: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn/februari-2020-eerste-coronabesmetting-in-nederland>
- RIVM. (2021, december 3). *Psychosociale arbeidsbelasting*. Opgehaald van Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu: https://www.rivm.nl/sites/default/files/2021-07/LR_012065_131709_Factsheet%20_arbeidsbelasting_V4.pdf

- SER. (2020). *Thuiswerken in de coronacrisis. SER-bijeenkomst belevingsonderzoeken*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad. Opgehaald van <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/overige-publicaties/2021/thuiswerken-in-coronacrisis.pdf>
- van den Heuvel, S., Bouwens, L., Rosenkrantz, N., Zoomer, T., & Wiezer, N. (2021, februari 4). <https://www.monitorarbeid.tno.nl/nl-nl/publicaties/thuiswerken-risicos-gezondheidseffecten-en-maatregelen/>. Opgehaald van <https://www.monitorarbeid.tno.nl:https://wp.monitorarbeid.tno.nl/wp-content/uploads/2021/03/Eindrapportage-Thuiswerken-incl-bijlagen.pdf>
- Voion. (2021). *Verzuimcijfers 2020 voortgezet onderwijs. Uitsplitsing naar personeels- en schoolkenmerken*. Heerlen: Voion. Opgehaald van <https://www.voion.nl/media/3988/rapport-ziekteverzuimcijfers-2020-voortgezet-onderwijsdef.pdf>
- VO-raad. (2021, december 3). *Laatste nieuws rond corona en onderwijs*. Opgehaald van <https://www.vo-raad.nl:https://www.vo-raad.nl/nieuws/laatste-nieuws-rond-corona-en-onderwijs>

6. Bijlage

Tabel 3 Verzuimkengetallen OP

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ziekteverzuimpercentage	5	5,2	5	4,9	4,9	5,1	5,3	5,6	5,6	5,4
Ziekmeldingsfrequentie	1,8	1,7	1,7	1,6	1,6	1,8	1,6	1,8	1,6	1,2
Gem. ziekteverzuimduur	14	14	12	13	12	12	13	14	14	17
Nulverzuimpercentage	41	38	40	48	41	34	36	34	36	42

Tabel 4 Verzuimkengetallen OOP

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ziekteverzuimpercentage	5,2	5,5	5,4	5,1	5,2	5,4	5,5	6	5,9	6,2
Ziekmeldingsfrequentie	1,4	1,3	1,4	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	0,9
Gem. ziekteverzuimduur	19	18	16	17	15	16	17	18	18	24
Nulverzuimpercentage	48	43	44	51	45	44	45	43	46	53

Tabel 5 Verschil tussen OP - OOP

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ziekteverzuimpercentage	-0,2	-0,3	-0,4	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,8
Ziekmeldingsfrequentie	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,5	0,4	0,6	0,4	0,3
Gem. ziekteverzuimduur	-5	-4	-4	-4	-3	-4	-4	-4	-4	-7
Nulverzuimpercentage	-7	-5	-4	-3	-4	-10	-9	-9	-10	-11

Interpretatie: verschil in 2011 ziekteverzuimpercentage OP – OOP = 5 - 5,2 = - 0,2

Tabel 6 OP, verschil t.o.v. voorgaande jaar

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ziekteverzuimpercentage		0,2	-0,2	-0,1	0	0,2	0,2	0,3	0	-0,2
Ziekmeldingsfrequentie		-0,1	0	-0,1	0	0,2	-0,2	0,2	-0,2	-0,4
Gem. ziekteverzuimduur		0	-2	1	-1	0	1	1	0	3
Nulverzuimpercentage		-3	2	8	-7	-7	2	-2	2	6

Interpretatie: rode cijfers duiden op een verslechtering t.o.v. voorgaande jaar

Tabel 7 OOP, verschil t.o.v. voorgaande jaar

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ziekteverzuimpercentage		0,3	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,1	0,5	-0,1	0,3
Ziekmeldingsfrequentie		-0,1	0,1	-0,1	0	0	-0,1	0	0	-0,3
Gem. ziekteverzuimduur		-1	-2	1	-2	1	1	1	0	6
Nulverzuimpercentage		-5	1	7	-6	-1	1	-2	3	7

Interpretatie: rode cijfers duiden op een verslechtering t.o.v. voorgaande jaar

.....

Het voortgezet onderwijs: een aantrekkelijke werkomgeving waar iedereen duurzaam, enthousiast en veilig kan werken! Dat is waar Voion, in samenwerking met scholen, de VO-raad en vakbonden, aan wil bijdragen. We initiëren onderzoek en delen kennis over de onderwijsarbeidsmarkt en veilig en vitaal werken. We inspireren met praktijkverhalen en ontwikkelen instrumenten en handreikingen die toepasbaar zijn voor de hele sector. Samen werken we aan het beste onderwijs.

.....

www.voion.nl

Voion is een initiatief van de sociale partners in het voortgezet onderwijs.

